

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема: „Себеутвърждаване и психосоциална идентичност в юношеска възраст“ за присъждане на ОНС „доктор“ по професионално направление 3.2. Психология, научна специалност „Обща психология/Психология на личността“

автор: Боян Веселинов Василев

научен ръководител: доц. д-р Маргарита Бакрачева

рецензент: доц. д-р Стоил Мавродиев

Процедура и предоставени материали

Представеният от Боян Веселинов Василев комплект материали е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за приложението му и Правилника на БАН за прилагане на ЗРАСРБ, включва: дисертационен труд, автореферат, публикации по темата, приноси, научна автобиография, списък на цитиранията.

Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Дисертационният труд е посветен на два взаимно свързани конструкта – „себеутвърждаване“ и „психосоциална идентичност“. Себеутвърждаването може да се разглежда като драйв, цел, задача, които присъстват по някакъв начин във всеки възрастов период и са от ключово значение за функционирането на личността. Себеутвърждаващото поведение е свързано с отстояването на позиции, със сила на аз-а, с психична твърдост и устойчивост. То предполага да се действа съобразно собствени цели и мотиви. Себеутвърждаването е динамичен процес, който предполага сблъсък с другите, често е съпроводено с преживяването на тревожност. Чрез него човек поставя граници, действа като волеви субект, заявява себе си пред света. Всички тези ракурси са заложиени в разглеждания дисертационен труд и са намерили своето изследване, и интерпретиране от докторанта. Акцентирано е върху важноста на изследваното понятие за адекватното личностно развитие и функциониране. Въпросът за себеутвърждаването е поставен в полето на психология на личността и възрастовата психология.

В пряка връзка с разглежданият проблем е и конструктът „психосоциална идентичност“. Въпросът за идентичността вълнува психолозите отдавна. Както е добре известно, намирането на идентичност е централна задача за периода на юношестката

възраст. Ето защо, съвсем логично двата феномена са изследвани именно в този възрастов период. Нещо повече: постигането на психосоциална идентичност не може да се постигне без личността да е изградила компетентности за самоутвърждаване, самоопределение и психична устойчивост.

Всичко това прави концепцията на дисертационния труд актуална, оригинална, още повече, че подобна зависимост не е изследвана у нас; няма данни за подобно изследване и в чужбина.

Търсенето на факторите, предикторите на психосоциалната идентичност е основна цел на дисертационното изследване. А тезата, че себеутвърждаването е един от основните предиктори и мотиватори на продължителния, сложен и драматичен процес на изграждане на идентичността в юношеството е дисертабилна, и предполага получаването на ценни факти от научна и приложна гледна точка.

Задачите, които си поставя докторантът са свързани с операционализирането на понятието себеутвърждаване. Амбициозно звучи задачата – да се добави към номотетичните теории за идентичността, идеографична траектория на развитие, която да може да се прилага в практиката. Създаването на собствен въпросник за измерване на себеутвърждаването е друга задача, която, както е видно от реализирането ѝ има приносен характер.

Оригинален е подходът, според който се сравняват две групи с разлика във възрастта им от осем години по визираните конструкти, което позволява да се установят възрастовите тенденции и динамика.

Обща характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд има класическа структура с обособени четири основни глави, заключителна част, библиография и приложения, и е разгърнат в общ обем от 221 страници.

Първа и втора глави са посветени на теоретичното обследване на феномените „идентичност“ и „себеутвърждаване“. Докторантът е изяснил конструктите чрез водещите теории за всеки от тях, като тази на Е. Ериксън и др. Без да се спирам подробно, ще отбележа, че Боян Василев познава отлично основните концепции. Не мога да не отбележа проучването на творчеството на български автори като Силгиджиан, Бакрачева и др., а също интегрирането в текста на постановки на големи имена от руската психологическа традиция като Л. Божович. На основата на умелото разглеждане на идеите на Дж. Лок, У. Джеймс и др., се извежда идеята за автентичното разбиране за

идентичността. Проследява се прехода на идентичността от теоретична в абстрактна проблематика, което е още едно достойнство на труда.

Другият стълб в изясняването на феномена идентичност е концепцията на Джеймс Марша. И тук текстът е информативен и многопланов. Пълнотата на изложението се допълва от съвременните изследвания на идентичността. Много добро впечатление прави и фактът, че е изследвана и българската традиция в разработването на въпросът за идентичността. Б. Василев се е запознал с трудове на К. Байчинска, М. Бакрачева, Стефанова, Савова, Зографова, Папазова, Чавдарова. Обобщението към първа глава е релевантно на целия текст.

За автора себеутвърждаването е универсална и фундаментална характеристика на съвременния човек. Василев умело извлича характеристики на конструкта от творчеството на З. Фройд, Джон Дюи, Адлер, Маслоу, Божович. Изследвани са новите концепции в лицето на американската и руската психологическа традиция, което разширява кръгозора и географията на представянето на понятието. Не са пропуснати и българските автори, което обогатява още повече текста.

Плод на личните търсения и теоретичен принос е авторската концепция за себеутвърждаването, визираща различни възрасти.

Дизайнът на изследването и интерпретациите на резултатите от собственото емпирично изследване са другите две глави от архитектурата на дисертацията, в които се съдържат основните приносни моменти.

Литературна осведоменост и теоретична подготовка на кандидата

От целия текст проличава отлична осведоменост и познаване на проблемите от докторанта, които са предмет на настоящето проучване. Впечатляващо е теоретичното представяне на конструктите „психосоциална идентичност“ и „себеутвърждаването“ в първа и втога глава на труда. Позоваването на водещи западни автори, както и на български, и руски учени е позволило конструктите да се представят в тяхната сложност и многопластовост. Подчертавам, че изграждането на понятията не е механичен сбор от цитати, а логически свързан текст, в който проличава авторския коментар и мнение. Главите завършват със собствени обобщения.

Авторът притежава много висока теоретична подготовка.

Методичен подход

Емпиричното изследване е построено върху изчистен теоретичен модел включващ идеята за автентичната идентичност, авторска концепция за себеутвърждаването и търсенето на взаимовръзка между тух.

Изходната теоретична теза постулира, че концепциите за идентичността трябва да служат за „съотнасянето на феномена идентичност с други сходни и съпоставими феномени в живота, в изявите и структурата на личността“. Докторантът е разграничил две степени в развитието на себеутвърждаването, което е оригинален подход.

Издига се тезата, че себеутвърждаването се проявява и в ролята на активатор на постигането на психосоциална идентичност.

Формулираната цел се придържа към концептуалния замисъл на дисертационния труд. Във връзка с нея са организирани и двата модула, покриващи двете основни научно-изследователски задачи. Формулирането им е свидетелство за добра обосновка и научно търсене.

Задачите на емпиричното изследване са формулирани прецизно.

Издигнати са общо 5 хипотези (една централна), всяка от които има алтернатива. За всяка двойка хипотези е отразено, в случай на доказване на една от двете, за какво е свидетелство това. Считаю този подход за оригинален, лично аз не съм го срещал в научната практика.

Самите хипотези са формулирани прецизно.

Методика на емпиричното изследване е разделена на два модула. В първия модул са използвани два теста, като единият е създаден от автора, което е съществен научен принос за самата дисертация. Втория модул е насочен към себеутвърждаването. В изследването са обхванати достатъчно по брой лица в двата модула. Методическият подход на изследването е релевантен на общата концепция на труда.

Значимост и убедителност на получените резултати, интерпретациите и изводите

За доказване на хипотезите и анализ на резултатите от собственото емпирично изследване са използвани богат набор от статистически процедури и анализи, коректно и подробно представени в трета, и четвърта глави на дисертационния труд.

Статусите на психосоциална идентичност са представени чрез обща (описателна статистика), като тук са диференцирани данните по пол, съпоставени са извадките от двете възрастови групи, което дава ценна информация.

Чрез съпоставителен анализ е подходено при представяне на обобщените данни за себеутвърждаването. Данните са разгледани по пол, съпоставени са резултатите от двете възрастови групи ученици и студенти. Установено е потвърждаване на хипотезите.

Друг основен пункт е изясняването на връзката между себеутвърждаване и идентичност. Тук имаме подробно и коректно представяне на статистическите процедури и обобщени от тях данни. Ценни са получените данни от таблица № 26, и № 27, показващи корелационните връзки между статусите на психосоциална идентичност и степените на себеутвърждаване. Коментирани са положителните и отрицателните корелации, изводите са логични и обосновани. Релевантни са изводите на базата на получените статистики.

Степените на себеутвърждаване статусите на идентичност са съпоставени по пол, а също при ученици и студенти.

Пълнотата на анализа се допълва и от установяването на влиянието на себеутвърждаването върху различните статуси на изградена идентичност (като зависима променлива).

Данните и техният анализ от вторият модул на изследването са посветени на връзката между себеутвърждаването със смисъла в живота, мотивацията за постижение и базисната общителност. И тук проличава умението на докторанта на прилага статистическите процедури и да анализира емпиричната фактология. Дадени са както обобщени, така и диференцирани данни по различни показатели. Изведени са корелационни зависимости между степените на себеутвърждаване и неговите предиктори.

Формулираните изводи и обобщение показват, че докторантът е съумял да отиде отвъд емпиричната фактология и цифрите и да направи стойностни психологични обобщения и изводи относно изследваните феномени.

Критични бележки към дисертационния труд и препоръки

Препоръчвам трудът да бъде публикуван под формата на монография.

Оценка на научните приноси

Първият принос отразява иновативността на изследването и на концепцията на дисертационния труд. Той има научна и теоретична стойност, изразяваща се в получаване на данни относно изграждането на статусите на психосоциална идентичност,

активирани от степента на себеутвърждаване. Трябва да се подчертае целенасочено изследване и изграждане на конструктите. Приносът е оригинален.

Вторият принос отразява авторовото диференциране в качествените равнища на себеутвърждаване и създаването, и апробирането на инструмент за изследването му в юношеска възраст. Този принос има както теоретична, така и приложна стойност и значимост. Във връзка с този принос е и третият, който акцентира върху валидизирането на теста, който, както става ясно, има добри психометрични характеристики. Това означава, че би могъл да бъде използван за научни и практически задачи. Вторият и третият приноси също имат оригинален характер.

Четвъртият принос отразява разкриването на корелациите между двата основни феномена и между техните вътрешни (структурни) характеристики. Същият обогатява психологичното познание за изследвания възрастов период и е оригинален.

Петият формулиран принос акцентира върху установяването на предикторите на себеутвърждаването в юношеска възраст, което би било полезно за педагогическата наука и практика, както, разбира се, за психологията на юношеската възраст.

Чрез шестият принос авторът посочва, че е формулирал две нови понятия, които са операционализирани в труда. Това са индивидуална траектория на изграждане на идентичността и дефицит на себеутвърждаването. Същите имат теоретична значимост. Този принос също е оригинален.

Приемам напълно формулираните научни приноси от Б. Василев, същите отразяват точно постигнатото от автора в научно отношение и са оригинални.

Оценка на качеството на научните трудове на докторанта

Докторант Василев има четири публикации, които покриват минималните национални изисквания за придобиването на ОНС „доктор“. Публикациите са по темата на дисертационния труд; две от тях са публикувани в списание „Психологични изследвания“, а останалите две са поместени в сборници от научни конференции.

Не се установяват данни за плагиатство. Написването и изследването в дисертацията е дело на докторанта. Основание за тези изводи са: целенасоченото изследване и коректното използване на литературните източници; конструирането и апробирането на собствен тест; целенасочено са изследвани хипотезите.

В стилистично отношение дисертационният труд е издържан много добре.

Авторефератът отразява коректно основните моменти от дисертационният труд в структурно и съдържателно отношение.

Заключение:

Дисертацията на Боян Василев отговоря на всички изискванията за подобен научен труд. Същата е реализирана на високо научно равнище. Докторантът демонстрира висока психологична грамотност и култура.

Всичко това ми дава основание убедено да препоръчам присъждането на ОНС „доктор“ на Боян Веселинов Василев по научна специалност „Обща психология/Психология на личността“, по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; професионално направление 3.2 Психология, и ще гласувам положително за присъждането ѝ.

Благоевград

20.01.2020 г.

Рецензент:

(доц. д-р Стоил Мавродиев,

ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград)